

MINA SCHNEIDER-LANDOLF, JOCHEN SPIELMANN EN
WALTER ZITTERBARTH (RED.)

Handboek Themagecentreerde Interactie (TGI)

Vertaling, keuze en voorwoord Phien Kuiper

Tonnelier Amsterdam 2013

Inhoud

Phien Kuiper – Voorwoord bij de Nederlandse editie 9

Friedemann Schulz von Thun – Ten geleide 12

Mina Schneider-Landolf, Jochen Spielmann, Walter Zitterbarth –
Over dit boek 16

Jochen Spielmann – Wat is TGI? 19

Heidi Greving – Ruth C. Cohn 22

Deel I Fundamenten

Helmut Johach – Historische en politieke fundamenten 33

Angelika Rubner – Psychoanalytische fundamenten 40

Wendy Hecker – Invloeden van de humanistische psychologie 46

Helmut Reiser – Pedagogische fundamenten 53

Walter Zitterbarth – TGI en filosofie 59

Dietrich Stollberg – Joods-christelijke invloeden 66

Peter Vogel – Humanisme 72

Deel II Het TGI-systeem: theorie

Mina Schneider-Landolf – TGI als systeem 81

Anja von Kanitz – Inleiding in de axioma's en postulaten 93

Uwe Faßhauer – Eerste axioma: het existentieel-antropologische axioma 96

Peter Vogel – Tweede axioma: het ethische axioma 103

Anja von Kanitz – Derde axioma: het pragmatisch-politieke axioma 109

Jens G. Röhling – Chairpersonpostulaat 115

Sarah G. Hoffmann – Storingenpostulaat 122

Hermann Kügler – Het vierfactorenmodel van TGI 129

Walter Lotz – Ik 138

Mina Schneider-Landolf – Wij 144

Martina Emme en Jochen Spielmann – Het 153

Walter Nelhiebel – Globe 160

Jochen Spielmann – Dynamische balans 168

Dietrich Stollberg en Mina Schneider-Landolf – Levend leren 175

Deel III Het TGI-systeem: praktijk

Mina Schneider-Landolf – Thema 185

Irene Klein – Structuur 193

Irene Klein – Werkvormen en groepsstructuren 200

Werner Sperber – Structuur – proces – vertrouwen 207

Regina Hintner, Theo Middelkoop en Janny Wolf-Hollander –
Participierend leiden 215

Janny Wolf-Hollander en Oswald Wiehe – Interventies bij het
leiden van groepen 223

David Keel – Hulpregels 230

Gernot Klemmer – Fasemodellen van groepsontwikkeling 237

Deel IV Differentiëring van TGI

Helmut Reiser – TGI als professioneel pedagogisch concept 247

Walter Zitterbarth – Uitwerking van het vierfactorenmodel 253

Matthias Scharer – Communicatieve theologie 258

Jens G. Röhling – TGI als levenskunst 263

Ivo Callens – Generative Leadership: het transformationele
leiderschapsconcept van de themagecentreerde interactie (TGI) 271

8

Noten 283

Literatuur 293

Personalialia 309

Ten geleide

TGI leeft! Dit boek is daarvan het bewijs. Niet minder dan negenendertig knappe en belezen auteurs hebben onder leiding van drie redacteuren grondig hun licht laten schijnen op 53 aspecten van TGI naar de stand van ervaring en discussie in 2008. Een indrukwekkend 'Wij'! Wat het proprium van TGI is (het wezenlijke, het eigenlijke, wat deze benadering van andere onderscheidt), hoe TGI onderwezen en omgezet, theoretisch gefundeerd kan worden: daarover is een stevige discussie gaande en veel kan nu al worden genoteerd – bijvoorbeeld dat de 'uitvinder', Ruth Cohn, een buitengewoon inspirerende persoon, TGI heeft ontwikkeld vanuit haar reflectie op de praktijk, als psychologe en pedagoge, en tegelijk als mens met zorgen over deze aardbol. Ook tweeduizend jaar na Christus staat de mens er niet goed voor, zijn wil en vermogen om het bestaan op deze aarde liefdevol en rechtvaardig te organiseren schieten tekort. Maar volgens Ruth Cohn belet ons dat niet om uitvindingen te doen die niet technisch van aard zijn. Uitvindingen die de kwaliteit van het menselijke en tussenmenselijke zelf betreffen. TGI is zo'n uitvinding, ze verbindt inzichten uit de psychologie en pedagogiek met een expliciet waardekompas en leerbaar gereedschap. In de kern gaat het erom het welslagen van een gemeenschappelijke taak te verbinden met het welslagen van menselijke verhoudingen, zodanig dat het individu geven en nemen kan wat het nodig heeft en kan bieden.

Dit gaat niet vanzelf als het vrije krachtenspel alleen de ruimte krijgt. Daar is iemand voor nodig die de groep of het team volgens de regels van de kunst leidt. Dat de belangrijkste principes van het leiden dubbel gelden, namelijk ook intrapsychisch (zelfsturing), is verbluffend geniaal en wordt hier slechts marginaal vermeld. Kunnen leiden vraagt om opleiding. Daar hoort naast alle *kunst*, die van *kunnen* komt, een helder hoofd over de concepten van het leerstelsel en de samenhangen bij. In dit boek wordt de

geestelijke horizon van TGI afgebakend met vragen en antwoorden. Alles wat een goede leider in de geest van TGI in zijn achterhoofd heeft en moet hebben, wordt hier systematisch expliciet gemaakt. Dit zal ook helpen de aansluiting bij de universiteiten te behouden: die vragen immers naar theoretische uitleg (en empirische evaluatie). Wetenschappelijke verankering draagt bij tot een lang duurzaam leven.

Ja, leve TGI! Als ik cursussen leid, zijn er altijd weer situaties waarin mijn TGI-hart opleeft en in zijn element is. Ik merk bijvoorbeeld bij de bespreking van een casus dat de groep steeds minder spraakzaam wordt. Het energieniveau is bijna tot nul gedaald. Wat moet ik doen? Moet ik een kleine voordracht met flap houden? Of een flitslichtronkje, ingeleid met zoiets als: 'En waar zijn jullie nu intussen mee bezig? Ik merk een terughoudendheid die verschillende dingen kan betekenen: dat je nadenkt, onaangenaam getroffen of een beetje aan het malen bent en nog niet klaar om iets te zeggen, of bevreemd of ontroerd – waarschijnlijk is het bij ieder iets anders! Ik laat dit ei rondgaan en wie het vastheeft, mag zeggen wat hem of haar bezighoudt!'

Dit balanceren van Ik (de protagonist) naar Wij heb ik vaak bij Ruth Cohn meegemaakt, het marmeren ei is nog uit die tijd. Eenvoudig en geniaal: de verloren zielen leven weer op, laten zich zien, de groep vindt elkaar weer en vormt zich opnieuw. Wat onuitgesproken is, kan nu gezegd en zo mogelijk bewerkt en besproken worden. Soms komt er een diepere laag van het thema naar boven (waakzaam zijn, houd oog voor het thema!). Een geniale methode!? Ja, maar niet alleen een methode, zuiver instrumenteel. Er komt ook inzicht bij, houding en moed. Het inzicht dat het Wij nu aan de beurt is, de houding dat storingen en hindernissen welkom zijn, ja, nu zelfs voorrang hebben. En de moed om slapende honden wakker te maken, die mijn stijl van leiden misschien 'onmogelijk' of de protagonist stuitend vonden.

Dit is misschien het bijzondere, het bijzonder waardevolle, maar ook moeilijke bij TGI: dat iedere interventie als het ware is ingebed in een intelligente omgeving en pas haar eigen aard laat zien in samenhang met een juiste diagnose van de situatie en met menselijke houdingen en kwalitei-

ten. De bachelorstudent die voor zijn multiplechoicetentamen wil weten wat goed en fout is, zal het wezen van de zaak missen, evenals de professor die hem op zo'n tentamen heeft willen voorbereiden.

En het wordt nog moeilijker! Zou het dan tenminste in de boven geschetste situatie een eenduidige TGI-kunstofout geweest zijn om een voordracht met flap te houden? Niet zonder meer! Als de voordracht wordt gehouden vanuit de wens van de leider om nu iets toe te lichten over het thema, iets wat nu juist heel goed toegelicht kan worden, en als hij heel bewust deze impuls (eerst) voorrang geeft vóór het weer tot leven wekken van de groep, dan kan dat inzicht en energie tegelijk geven. Als leider ben ik ook 'van gelijk gewicht' en wat voor mij belangrijk is, moet plaats hebben – maar wel in contact met de andere belangen 'van gelijk gewicht'. Dus zou de voordracht niet zonder meer fout geweest zijn? Toen ik een keer aan Ruth Cohn vertelde dat ik een cursus 'niet zuiver volgens TGI had geleid' werd ze haast kwaad. Ze antwoordde: 'Een zuivere TGI, wat als uitdrukking aardig klinkt, maar als feit niet klopt, wordt door andere, minder poëtische mensen 'klassieke TGI' of 'echte TGI' genoemd. En dat is echt een verkeerde uitdrukking. Waarom verkeerd? Omdat TGI geen dogmatische richtlijnen geeft, maar zich openstelt voor de bijzonderheden van het thema, de persoonlijkheden van de leider etc.'

Dus: de principes en leidende gedachten van TGI moeten niet normatief worden opgevat, maar openen intellectuele vergezichten met opties voor passend gedrag. Als ik 'passend' zeg, zit daar mijn concept van 'passendheid' achter, dat goed overeenkomt met het denken van Ruth Cohn, zoals het citaat hierboven doet vermoeden. Passendheid wordt gedefinieerd door de tweevoudige overeenstemming met ten eerste de 'waarheid van de situatie' (Globe) en ten tweede de innerlijke waarheid in mijzelf. Anders gezegd: leiding moet 'passen bij je wezen en recht doen aan de situatie'! En het vormgeven van een menselijke situatie met de passendheid als gids tegen de achtergrond van het leerstelsel en de filosofie van TGI is altijd een kundige en tegelijk een scheppende daad. Voor de multiplechoicetoets van onze bachelorstudent is het een ramp om te worden aangemoedigd tot scheppend handelen – maar dat pleit voor TGI.

Leve TGI, dit boek zal daar op zijn manier toe bijdragen! Moge Ruth Cohn, op weg naar de honderd, opnieuw ervaren dat haar levenswerk bloeit en gedijt – en zoals hier duidelijk wordt, verder rijpt. Als een van de eerste lezers wil ik de drie redacteuren en de negenendertig auteurs graag hartelijk danken!

Friedemann Schulz von Thun

Over dit boek

Meer dan veertig jaren zijn verstreken sinds Ruth C. Cohn de *themagecentreerde interactie* ofwel TGI heeft ontwikkeld en naar buiten gebracht. Veel mensen hebben TGI sindsdien leren kennen in workshops, op congressen, in cursussen of langer durende opleidingstrajecten. Ze hebben veel kunnen gebruiken voor hun persoonlijke ontwikkeling, voor hun engagement bij de humanisering van de maatschappij en voor hun beroepsmatig handelen. De toepassing door opgeleide TGI-leiders op zeer diverse werkerterreinen, zoals onderwijs, therapie, bedrijfsleven, sociaal werk, volwasseneneducatie, kerk en theologie, nascholing van leidinggevenden, begeleiding, supervisie, heeft zowel tot een verdere uitwerking van TGI als tot integratie van nieuwe aspecten geleid.

De opvatting van wat TGI is, heeft zich in de loop van de tijd gewijzigd door deze veelsoortige ervaringen en de reflectie daarop. In de discussies daarover is het concept door verscheidene TGI-opleiders en wetenschappers verder ontwikkeld: sommige begrippen zijn preciezer geformuleerd en er zijn nieuwe toegevoegd.

Na dit proces, dat enkele decennia heeft geduurd, vinden wij het nu tijd om met dit handboek het concept van de themagecentreerde interactie voor de eerste keer uitvoerig, systematisch en wetenschappelijk doordacht te presenteren. De opbouw van het handboek volgt de systematiek van TGI.

TGI biedt met zowel theoretische grondslagen als praktische methodische aanwijzingen voor het handelen een concept voor geïntegreerd leren en werken. De afzonderlijke elementen ontvouwen hun effect alleen gezamenlijk; om ze uitvoerig te kunnen beschrijven en analyseren wordt wat in de praktijk bij elkaar hoort in dit handboek echter soms toch gescheiden benoemd en uiteengezet.

TGI moet voor elk werkterrein worden geconcretiseerd en gedifferentieerd. Daarom vinden wij het belangrijk om een grote verscheidenheid aan zowel theoretische overdenkingen als verschijningsvormen van de TGI-praktijk te laten zien. Daar horen ook controversiële zienswijzen bij. Die worden benoemd en toegelicht zonder dat er een beslissend oordeel over wordt geveld.

Het handboek kan verschillende doelen dienen: als *theorieboek* biedt het een systematische presentatie van het hele concept; als *naslagwerk* kan het zowel een snel overzicht geven als een nauwkeurige verdieping van afzonderlijke begrippen en trefwoorden mogelijk maken. Als *leerboek* biedt het methodische ingangen.

Het idee voor dit boek is oorspronkelijk van Jochen Spielmann. Het kon worden gerealiseerd dankzij een redactieteam met Mina Schneider-Landolf en Walter Zitterbarth en vele zeer geëngageerde en ervaren TGI-collega's als auteurs. Wij danken allen die zich met ons op deze gezamenlijke weg hebben begeven.

Zeer hartelijke dank gaat ook uit naar Günter Presting van uitgeverij Vandenhoeck & Ruprecht, die de publicatie van dit boek heeft mogelijk gemaakt, en naar alle medewerkers die dit boek hebben gerealiseerd.

Leeswijzer

Wij hopen dat er door in dit handboek te snuffelen en te lezen leerprocessen op gang worden gebracht; we hopen dat zij die geïnteresseerd zijn in TGI uitvoerig worden geïnformeerd, dat zij die TGI kennen worden gestimuleerd, geprikkeld en bevestigd en dat bij alle lezers het begrip van het TGI-concept wordt verdiept.

Wie TGI nog niet kent, vindt een ingang in de eerste bijdrage 'Wat is TGI?' Wie een overzicht wil hebben van de samenhang tussen de afzonderlijke delen van het concept, zal in de bijdrage van Mina Schneider-Landolf 'TGI als systeem' wijzer worden; wie liever een biografische of historische of politieke ingang heeft, zou zich eerst in 'Ruth C. Cohn' en de 'Historische

en politieke fundamenteën' moeten verdiepen. Wie TGI systematisch wil leren kennen, kan na lezing van het deel over de fundamenteën het beste de beide delen 'TGI-systeem: theorie' en 'TGI-systeem: praktijk' bestuderen.

Mina Schneider-Landolf
Jochen Spielmann
Walter Zitterbarth